

Fundacja
Aleksandra Kwaśniewskiego
AMICUS EUROPÆ

Biuletyn OPINIE FAE
nr 18/2013

Łukasz RESZCZYŃSKI

Geopolityka Chorwacji

Pograniczny charakter Chorwacji, w kontekście geopolitycznym, opierał się w przeszłości na relacji Północ – Południe, jednak wraz z wejściem tego kraju do Unii Europejskiej, charakter ten zmienił się wyraźnie na relację Zachód – Wschód. Warto prześledzić, jak doszło do tego istotnego przewartościowania w geopolityce najmłodszego stażem członka UE.

Charakterystyka geopolitycznego położenia Chorwacji już w pierwszym momencie przysparzać może kłopotu, ze względu na trudność w geograficznej klasyfikacji tego kraju w skali kontynentu. Choć sami Chorwaci próbują przekonywać, że mieszkają w kraju zachodnioeuropejskim¹, wydaje się, że bardziej właściwym, zarówno pod względem geograficznym jak, i historyczno – kulturowym, jest określenie Chorwacji jako kraju środkowoeuropejskiego. Jej związek z Europą Środkową ma bowiem charakter zarówno geograficzny, jak i historyczny. Geograficzny z tego względu, iż znaczną część obszaru Chorwacji stanowi Nizina Panońska, jedna z kluczowych struktur geograficznych Europy Środkowej. Historyczne związki Chorwacji z Europą Środkową opierają się przede wszystkim na wielowiekowych relacjach, jakie łączyły ten kraj z Austrią i Węgrami.

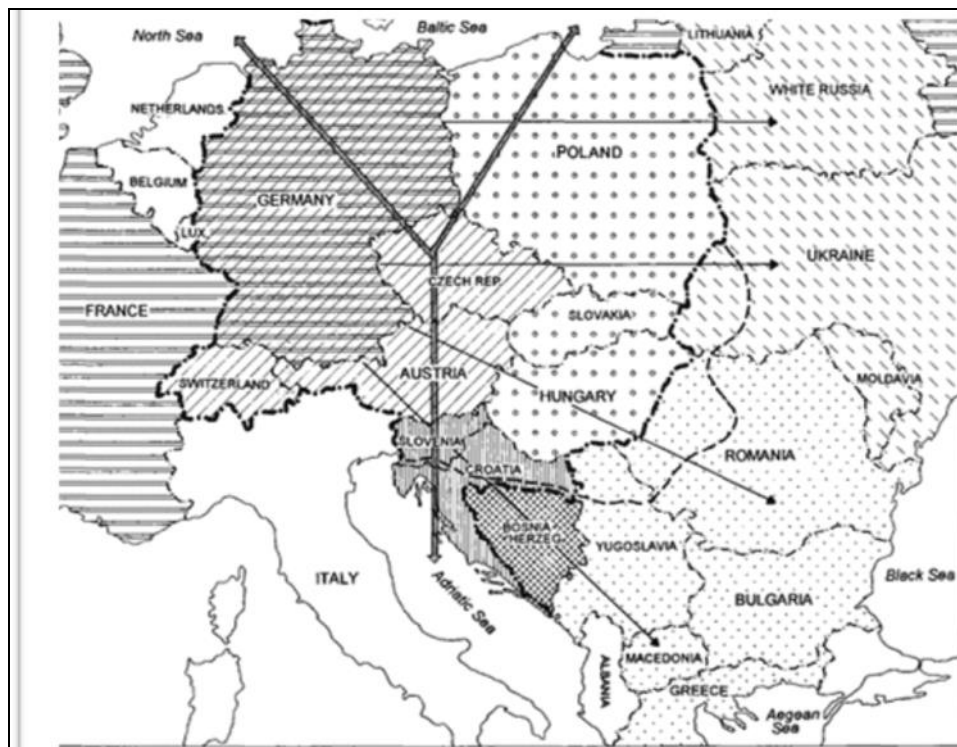
Chorwacja jest krajem nadmorskim, usytuowanym nad Morzem Adriatyckim, w miejscu gdzie w przeszłości znajdowały się polityczne i kulturowe ośrodki starożytnej i średniowiecznej Europy. Z tego względu od wieków Chorwacja pozostawała krajem o charakterze przejściowym, pogranicznym, czy też łącznikowym, sytuując się na pograniczu kultur greckiej, rzymskiej, bizantyjskiej, a w późniejszym okresie również austriackiej oraz tureckiej (muzułmańskiej). Odgrywała ona tym samym ważną, geopolityczną rolę na Bałkanach, będąc swoistą platformą pomiędzy basenem dorzecza środkowego Dunaju a centrum obszaru śródziemnomorskiego².

Pograniczny charakter Chorwacji, w kontekście geopolitycznym, opierał się w przeszłości na relacji Północ – Południe, jednak wraz z wejściem tego kraju do Unii Europejskiej, charakter ten zmienił się na relację Zachód - Wschód. Oczywiście proces zmiany geopolitycznej relacji Chorwacji względem kontynentu Europejskiego postępował już od dłuższego czasu, zaś włączenie tego kraju do struktur euroatlantyckich (od 2009 roku Chorwacja pozostaje również członkiem NATO) stanowi jedynie symboliczne zwieńczenie tego procesu.

¹ Por. chociażby: D. Pavličević, *Historia Chorwacji*, przekład Ł. Danielewska, Poznań 2004, s. 8.

² D. Magaš, *The development of geographical and geopolitical position of Croatia*, „Geoadria”, (Zadar) 1997, t. 2, s. 6.

Ryc. 1. Geopolityczne umiejscowienie Chorwacji w Europie Środkowej.

Źródło: D. Topalović, M. Krleža, *Croatia and Central Europe – the geopolitical relationship*, „Geojournal”, (Zagreb) 1996, t. 38, nr 4, s. 400.

Stolicą, a zarazem największym miastem obejmującego terytorium 56 594 km² państwa³, jest Zagrzeb. Miasto to jest usytuowane na skrzyżowaniu dwóch strategicznych szlaków, z których pierwszy łączy od północnego-zachodu Alpy z południowo-wschodnią częścią Niziny Panońskiej, drugi zaś łączy obszar wybrzeża morskiego z Niziną Panońską na północnym-wschodzie. Ze względu na swoje położenie Zagrzeb pozostawał jednym z najważniejszych miast zarówno królewskiej, jak i komunistycznej Jugosławii⁴.

Pod względem geograficznym Chorwacja obejmuje trzy krainy geograficzne:

- Chorwację Wschodnią, obejmującą tereny znajdujące się pomiędzy rzekami Sawą i Drawą, stanowiącą część Niziny Panońskiej, zwaną wcześniej również Sławonią bądź Chorwacją Panońską;
- znaczną część Dalmacji, a także łączącą je, wąską strefą krasową;

³ Zob. *Hrvatska u brojkama 2012*, Državni zavod za statistiku, Zagreb 2012, s.7.

⁴ B.Ż. Milojević, *Jugosławia. Zarys geografii*, organizacja państwa przez Milana Bartoša, Warszawa 1958, s. 122-123.

- Istrię (nieznaczną jej część należy do Słowenii), będącą najdalej wysuniętym na zachód półwyspem chorwackim.

U wybrzeża adriatyckiego znajduje się łańcuch Gór Dynarskich, stanowiący naturalny wał obronny od strony morza. Ponadto, chorwackie wybrzeże tworzą liczne wyspy (jest ich 718) o charakterze śródziemnomorskim. Ich łączna powierzchnia wynosi 3300 km², co stanowi 5,8 proc. całego terytorium Chorwacji⁵. Obecnie spełniają one głównie rolę turystyczną, jednak w okresach funkcjonowania Królestwa SHS/Jugosławii oraz powojennej Socjalistycznej Federacyjnej Republiki Jugosławii odgrywały one ważną rolę obronną, głównie w kontekście zagrożenia włoskiego. W okresach wcześniejszych spełniały one również rolę swoistych azylów dla emigrujących powstańców z różnych części Półwyspu Bałkańskiego, sprzeciwiających się władzy tureckiej czy austriackiej, a także dla ludności trudniącej się piractwem.

Jak już wspomniano, terytorium Chorwacji od wieków spełniało funkcję graniczną, stanowiąc punkt styku różnych cywilizacji. Najbardziej jaskrawym tego przejawem było funkcjonujące od końca XV do końca XIX wieku tzw. Pogranicze Wojskowe (Vojna Krajina), obejmujące również terytoria dzisiejszej Chorwacji. Powstało ono w celu ochrony przed narastającym tureckim ekspansjonizmem. Początkowo stworzono system kapitanatów (pierwszy powstał w Senju), które z czasem rozrosły się do znacznej polaci obszaru obronnego, sięgającego od wschodnich części Karpat w Rumunii, po wybrzeże adriatyckie w Dalmacji. Stworzony tam system wojskowo-społeczny dawał w późniejszym okresie Habsburskiej monarchii znakomite efekty w kontekście obronnym, zaś wysoki poziom autonomii i liczne przywileje, nadane w zamian za całkowite podporządkowanie życia sprawom wojskowym, zachęcały ludność Pogranicza do czynnego udziału w funkcjonowaniu prowincji. Pogranicze Wojskowe tworzyło swoiste przedmurze Europy, chroniąc ją przed dalszą ekspansją islamu, a także tworząc wyjątkową mozaikę etniczno – religijną (na terenach Pogranicza Wojskowego mieszkali zarówno Chorwaci, Serbowie, jak i np. Niemcy oraz Rumuni). Warto dodać również, że pograniczny system wojskowy wykształcił liczne zastępy wysokiej klasy żołnierzy i oficerów, którzy w XVIII i XIX wieku brali udział we wszystkich niemalże wojnach, które prowadziła Austria. Ten militarny kordon bezpieczeństwa w dużej mierze odcisnął piętno na późniejszej pozycji geopolitycznej Chorwacji.

Okres funkcjonowania Chorwacji w ramach monarchii Austro-Węgierskiej kończy się wraz z zakończeniem I wojny światowej, kiedy to na politycznej mapie ówczesnej Europy pojawia się

⁵ D. Magaš, *Croatian islands-main geographical and geopolitical characteristics*, „Geoadria”, (Zadar) 1996, t. 1, s. 5.

Królestwo Serbów, Chorwatów i Słoweńców (SHS). Ponownie obszar Chorwacji stał się wówczas terytorium pogranicznym, tym razem jednak zagrożonym z kierunku południowo-zachodniego (Włochy). Relacje Królestwa SHS (od 1929 roku Królestwa Jugosławii) z Włochami praktycznie przez cały okres międzywojenny cechował stan permanentnego napięcia. Jugosławia postrzegana była przez Rzym jako zagrożenie dla jego geopolitycznych wpływów na Bałkanach, a także ekonomicznej dominacji w regionie adriatyckim. Z tego też względu głównym obszarem tej rywalizacji stała się Chorwacja. Szczególnej roli nabrał spór o portowe miasto Fiume (dzisiejsza Rijeka), które w myśl postanowień konferencji paryskiej przypadło Królestwu SHS. Rzym nigdy nie pogodził się z tą stratą, postrzegając Fiume jako „klucz do ekonomicznego panowania nad Adriatykiem”⁶. Chęć utrzymania Fiume przez Rzym wpisywała się w szerszą, geopolityczną koncepcję zwaną *Mare Nostrum*, mającą stworzyć z Morza Adriatyckiego wewnętrzne morze włoskie. Ponadto Włosi dostrzegali ogromne zalety ekonomiczne z posiadania portu we Fiume. Co prawda posiadali oni duży port w Trieście, jednak wskazywano na większą konkurencyjność portu we Fiume, który będąc w obcym posiadaniu mógł doprowadzić do upadku potencjału portowego Triestu⁷.

W kontekście gospodarczym należy wspomnieć również o dużych walorach rolniczych chorwackich obszarów, zwłaszcza zaś tych w basenach rzeki Sawy i Drawy oraz będących częścią Niziny Panońskiej. W okresie funkcjonowania międzywojennej Jugosławii były to najbardziej żyzne rolniczo tereny w całym kraju⁸. Niemniej jednak o znaczeniu Chorwacji w kontekście spójności Królestwa SHS/Jugosławii w pierwszym rzędzie decydowały kwestie geopolityczne. Jak już wspomniano, praktycznie przez cały okres międzywojenny obszary te były areną intensywnej rywalizacji geopolitycznej Belgradu z Rzymem, w co aktywnie włączał się również Berlin. To właśnie Chorwacja, obok Macedonii i Kosowa, była wówczas obszarem rozwoju ruchu irredentystycznego w Królestwie SHS/Jugosławii, który w znacznym stopniu (przy wydatnej pomocy Rzymu) przyczynił się do ostatecznego upadku tego państwa, co nastąpiło w kwietniu 1941 roku wraz z agresją „państw osi”.

Okres funkcjonowania Niezależnego Państwa Chorwackiego (NDH) w trakcie II wojny światowej do dziś budzi duże kontrowersje. Nie ulega wątpliwości, że ten twór państwowy

⁶ P. Podemski, *Wyprowadzenie na Fiume 1919-1920*, Toruń 2005, s. 26 - 27.

⁷ Zob. również: Ł. Reszczyński, *Bałkany w geopolityce Włoch*, „Biuletyn Opinii”, Fundacja Amicus Europae, (Warszawa) 2011, nr 12.

⁸ J.S. Roucek, *Resources of Yugoslavia*, „Economic Geography”, (2009), t. 9, nr 4, 413-416.

pozostawał jedynie marionetką w rękach Rzymu i Berlina. Warto w tym momencie wspomnieć chociażby o słynnych *układach rzymskich*, podpisanych przez Chorwatów z Włochami, mających uregulować kwestię granicy z Włochami. Stojący na czele państwa chorwackiego *ustasze* z Ante Pavelićem na czele zapłacili wysoką cenę za możliwość funkcjonowania swojego państwa, oddając Włochom praktycznie całe wybrzeże adriatyckie, a nawet koronę⁹. Niemniej jednak stworzenie NDH stanowiło zwieńczenie wielowiekowych starań Chorwatów o stworzenie własnego państwa.

Koniec II wojny światowej przyniósł nie tylko upadek Niezależnego Państwa Chorwackiego, ale również kolejne zawirowania geopolityczne na Półwyspie Bałkańskim, związane z powstaniem Socjalistycznej Federacyjnej Republiki Jugosławii. Chorwacja weszła w jej skład jako jedna z republik związkowych, ponownie pełniąc rolę obszaru pogranicznego, tym razem w jeszcze istotniejszy sposób, bowiem republika ta wraz ze Słowenią tworzyły najbardziej na Zachód wysuniętą część „bloku wschodniego”. Okres funkcjonowania Niezależnego Państwa Chorwackiego w okresie II wojny światowej w znacznej mierze odcisnął piętno na charakterze funkcjonowania Chorwacji w ramach jugosłowiańskiej federacji, wpływając na znaczne obniżenie potencjału politycznego oraz ekonomicznego tego państwa.

Czynniki wewnętrzne związane z nadmierną eksploatacją chorwackiego potencjału ekonomicznego na rzecz Belgradu, oraz czynniki zewnętrzne związane z geopolityczną rywalizacją mocarstw na Bałkanach, spowodowały, że Chorwacja ponownie stała się głównym ośrodkiem rozbijającym jugosłowiańską federację od wewnątrz, dążąc do jak największej niezależności¹⁰. W wyniku kryzysu politycznego w łonie federacji, 25 czerwca 1991 roku Sabor (parlament) Republiki Chorwacji przyjął jednostronną deklarację powołującą niezależną i niepodległą Chorwację, która tym samym wyszła z federacji jugosłowiańskiej. Dwa dni później, akcję przeciwko zbuntowanym republikom (niepodległość ogłosiła również Słowenia) podjęła Jugosłowiańska Armia Ludowa. Chorwaci stali się jednymi z głównych „aktorów” zawieruchy wojennej na Bałkanach w latach 1991-1995, która ostatecznie przyniosła upadek Socjalistycznej

⁹ Szerzej zob. chociażby: D. Pavličević, *Historia Chorwacji...*, s. 385-425.

¹⁰ Szerzej zob.: M. Waldenberg, *Rozbicie Jugosławii. Jugosłowiańskie lustro międzynarodowej polityki*, t. I-II, wyd. 2 rozszerzone, Warszawa 2005.

Federacyjnej Republiki Jugosławii. Utworzenie niepodległego państwa chorwackiego stanowiło tym samym nowy etap i geopolityczny zwrot w dotychczasowych dziejach tego państwa¹¹.

Utworzenie niepodległej Chorwacji w 1991 roku stworzyło nową geopolityczną pozycję tego kraju w Europie, związaną odejściem od tak charakterystycznej dotychczas roli pogranicznej. Nie trwała ona jednak długo, a i odejście od niej miało charakter jedynie przejściowy. Włączenie Zagrzebia (kwiecień 2009) w poczet członków Sojuszu Północnoatlantyckiego, a także niedawna (lipiec 2013) akcesja do Unii Europejskiej, stanowią zwieńczenie procesu „stabilizacji”, roztoczonego nad Chorwacją (jak i pozostałą częścią regionu post-jugosłowiańskiego) przez Zachód. Chorwacja powraca tym samym do swej tradycyjnej, geopolitycznej roli pogranicznika, tym razem pod sztandarem euroatlantyzmu.

W kontekście geopolityki regionalnej najważniejszym rywalem dla Chorwacji wciąż pozostaje Serbia. Poziom rywalizacji pomiędzy tymi państwami wciąż jest wysoki i rozgrywa się głównie o geopolityczną dominację w regionie post-jugosłowiańskim. Wraz z zaszłościami historycznymi oraz tradycyjną obawą przed ekspansjonizmem prawosławia, determinuje on wzajemną niechęć, mimo pozorowanych w ostatnim czasie prób pojednania (odbywających się głównie na potrzeby uwiarygodnienia się obu krajów w oczach Brukseli). Wysoki poziom rywalizacji pomiędzy Zagrzebiem a Belgradem w głównej mierze determinowany jest obecnie przez stronę chorwacką, która świadoma znaczącego potencjału geopolitycznego Serbii, predysponującego ten kraj do odgrywania wiodącej roli na obszarze byłej Jugosławii, świadomie podtrzymuje stan wzajemnej rywalizacji i okresowego napięcia. Ewentualne włączenie Serbii w poczet członków Unii Europejskiej, choć mało prawdopodobne, stałoby w sprzeczności z geopolitycznym interesem Zagrzebia.

Istotnym obszarem chorwacko – serbskiej rywalizacji geopolitycznej pozostaje Bośnia i Hercegowina, kraj o kruchych podstawach, cechujący się permanentnym kryzysem wewnętrznym i brakiem szerszych perspektyw na przyszłość. Rozciąganie chorwackich wpływów na obszarze BiH wynika przede wszystkim z faktu zamieszkiwania na jej obszarze znacznej rzeszy Chorwatów. Jest to również efekt specyficznego traktowania Bośni i Hercegowiny przez Zagrzeb, jako ziem

¹¹ Warto przy okazji dodać, że w wyniku przeprowadzonej w sierpniu 1995 roku akcji „Burza” (Oluja) Chorwacja wyzbyła się również problemu serbskiej mniejszości w Krajinie, będącej potomkami Serbów zasiedlających te ziemie jeszcze we wczesnym okresie funkcjonowania Pogranicza Wojskowego.

rdzennie chorwackich. Przekonanie takie wyrażał m.in. słynny chorwacki geopolityk Ivo Pilar, klasyfikując w ten sposób Bośnię i Hercegowinę, obok Chorwacji, Sławonii, Dalmacji oraz Istrii¹².

Naturalnie, wciąż istotne znaczenie dla Chorwacji posiadają relacje z Włochami oraz Niemcami. Obecnie wymiar tych relacji sprowadza się głównie do aspektu ekonomicznego. Włochy i Niemcy to państwa o największym znaczeniu ekonomicznym dla Zagrzebia, będące czołowymi partnerami handlowymi Chorwacji oraz stanowiące największy odsetek odwiedzających ten kraj turystów¹³.

Reasumując, należy podkreślić powrót współczesnej Chorwacji do swej tradycyjnej, geopolitycznej roli pogranicza, z zaznaczeniem zmiany tradycyjnej relacji na osi Północ – Południe na relację Wschód – Zachód. Wiele wskazuje na to, że kraj ten na długo jeszcze pozostanie południową flanką świata euroatlantyckiego na Bałkanach. Zdecydowanie najważniejszy dla Zagrzebia w kontekście geopolitycznym pozostaje aspekt regionalny. Podtrzymywanie cyklicznego napięcia w relacjach z Serbią, co biorąc pod uwagę złożoność wewnętrznych relacji na Półwyspie Bałkański nie jest trudne, pomoże bowiem w utrzymaniu wysokiej pozycji geopolitycznej Chorwacji w regionie.

*Tezy przedstawiane w serii „Biuletyn OPINIE” Fundacji Amicus Europae
nie zawsze odzwierciedlają jej oficjalne stanowisko !*

¹² J. Krišto, *Ivo Pilar i savremena hrvatska geopolitika*, „Pilar. Časopis za društvene i humanističke studije”, (Zagreb) 2006, t. I, nr 1, s. 51.

¹³ Por. *Hrvatska u brojčama 2012...*, s. 63 i 70.

Kontakt

Fundacja Aleksandra Kwaśniewskiego
„Amicus Europae”

Aleja Przyjaciół 8/5
00-565 Warszawa

Tel. +48 22 622 66 33

Tel. +48 22 622 66 03

Fax: +48 22 629 48 16

email: fundacja@fae.pl, www.fae.pl

Biuletyn OPINIE FAE nr 18/2013

Geopolityka Chorwacji

Autor: Łukasz Reszczyński

Ekspert Fundacji *Amicus Europae* oraz Europejskiego Centrum Analiz Geopolitycznych (ECAG). Doktorant Wydziału Nauk Historycznych Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu.

Specjalizuje się w problematyce bezpieczeństwa i geopolityki światowej, zwłaszcza na obszarze Bałkanów oraz w regionie poradzieckim.

Nadrzędną misją **Fundacji AMICUS EUROPAE** jest popieranie integracji europejskiej, a także wspieranie procesów dialogu i pojednania, mających na celu rozwiązanie politycznych i regionalnych konfliktów w Europie.

Do najważniejszych celów Fundacji należą:

- Wspieranie wysiłków na rzecz budowy społeczeństwa obywatelskiego, państwa prawa i umocnienia wartości demokratycznych;
- Propagowanie dorobku politycznego i konstytucyjnego Rzeczypospolitej Polskiej;
- Propagowanie idei wspólnej Europy i upowszechnianie wiedzy o Unii Europejskiej;
- Rozwój Nowej Polityki Sąsiedztwa Unii Europejskiej, ze szczególnym uwzględnieniem Ukrainy i Białorusi;
- Wsparcie dla krajów aspirujących do członkostwa w organizacjach europejskich i euroatlantyckich;
- Promowanie współpracy ze Stanami Zjednoczonymi Ameryki, szczególnie w dziedzinie bezpieczeństwa międzynarodowego i rozwoju gospodarki światowej;
- Integracja mniejszości narodowych i religijnych w społeczności lokalne;
- Propagowanie wiedzy na temat wielonarodowej i kulturowej różnorodności oraz historii naszego kraju i regionu;
- Popularyzowanie idei olimpijskiej i sportu.